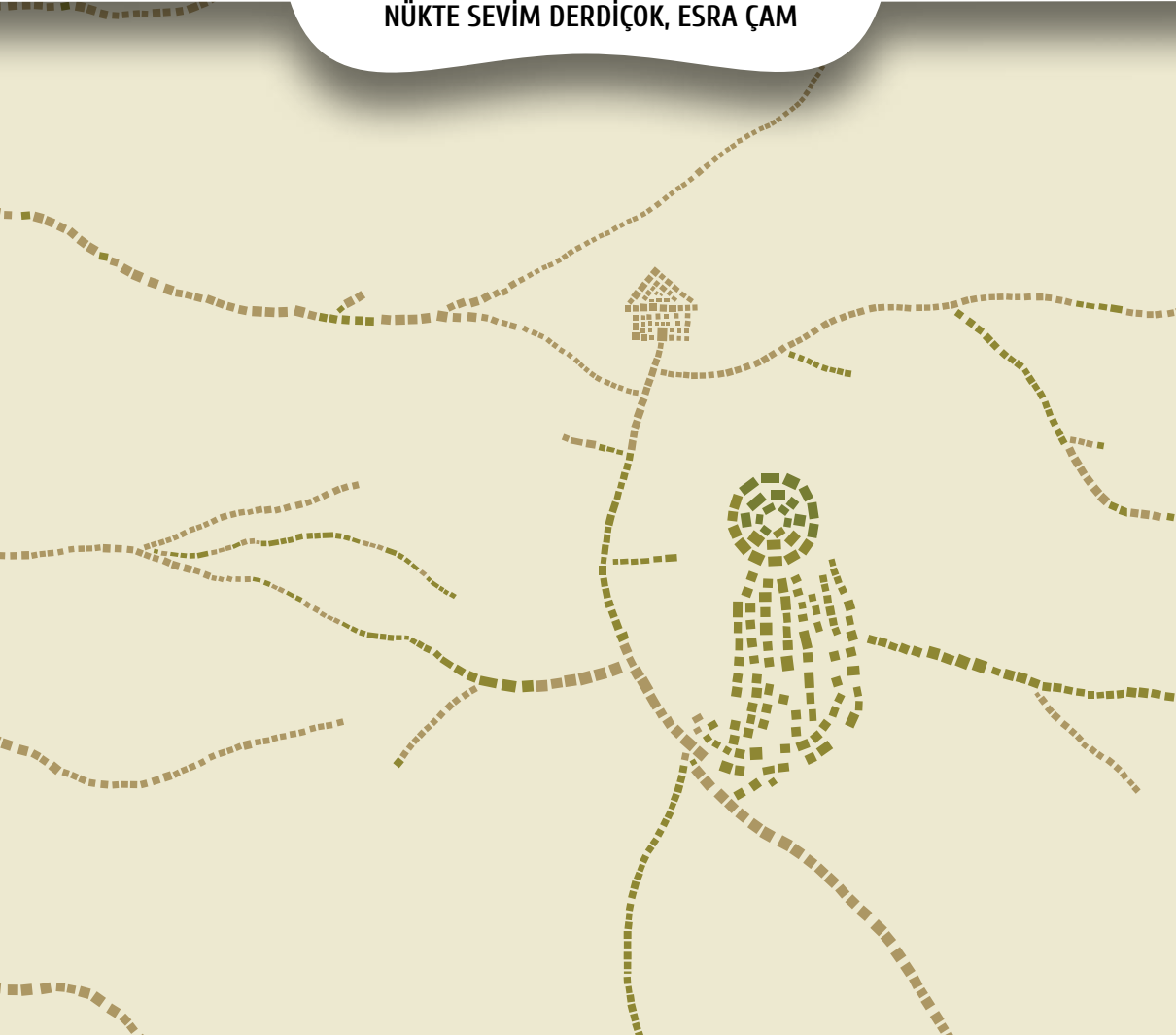

HILAMUR
AKADEMİ

SAHA VE BEN:

TÜRK HALK BİLİMİ DERLEME ÇALIŞMALARINDA
ARAŞTIRMACININ HİKÂYESİ

EDITÖRLER
NÜKTE SEVİM DERDİÇOK, ESRA ÇAM

SAHA VE BEN:

TÜRK HALK BİLİMİ DERLEME ÇALIŞMALARINDA
ARAŞTIRMACININ HİKÂYESİ

EDİTÖRLER

NÜKTE SEVİM DERDİÇOK, ESRA ÇAM

SAHA VE BEN:
TÜRK HALK BİLİMİ DERLEME ÇALIŞMALARINDA
ARAŞTIRMACININ HİKÂYESİ

Editörler
Nükte Sevim Derdiçok
Esra Çam

Genel Yayın Yönetmeni
Hakan Sarı

Kapak Tasarımı
Batuhan Güldiken

Kapak Tasarımı & Dizgi
IHLAMUR

1. Basım
IKSY: 185
Ihlamur Akademi: 88
Aralık 2024
ISBN: 978-625-6633-33-9

Baskı ve Cilt
Girişim Ajans Ofset
Sertifika No: 47852

IHLAMUR®

Topkapı Mah. Kahalbaşı Sok. No:31/1 Fatih - İstanbul
Tel: +90 535 550 00 05
kitap@ihlamur.com.tr
www.ihlamurkitap.com
Kültür Bakanlığı Sertifika No: 12669

Ihlamur Akademi, İdeal Kültür Yayıncılık markasıdır.

Elinizde tuttuğunuz bu eser, Türk halk bilimi derleme çalışmalarının ilk adımlarını atarak saha araştırmasının temellerini inşa eden, bilgiye giden yolda iz bırakan ve bizlere ışık olan halk bilimcilerin aziz hatrasına ithaf edilmiştir.

SAHA VE BEN: TÜRK HALK BİLİMİ DERLEME ÇALIŞMALARINDA ARAŞTIRMACININ HİKÂYESİ

EDİTÖRLER

Dr. Nükte Sevim DERDİÇOK, Dr. Esra ÇAM

KATKILAR

Prof. Dr. Fuzuli BAYAT	Doç. Dr. Mehmet ERSAL
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU	Doç. Dr. M. Emir İLHAN
Prof. Dr. Metin EKİCİ	Doç. Dr. Haktan KAPLAN
Prof. Dr. Pınar FEDAKÂR	Doç. Dr. Z. Nilüfer NAHYA
Prof. Dr. Burak GÖKBULUT	Doç. Dr. Mehmet ÖZDEMİR
Prof. Dr. Selcan GÜRÇAYIR TEKE	Doç. Dr. Seçkin SARP KAYA
Prof. Dr. Çiğdem KARA	Doç. Dr. Erhan SOLMAZ
Prof. Dr. Rezan KARAKAŞ	Doç. Dr. Kübra YILDIZ ALTIN
Prof. Dr. Satı KUMARTAŞLIOĞLU	Dr. Erkan ASLAN
Prof. Dr. Mehmet Naci ÖNAL	Dr. Yasemin DOMAÇ YAŞAR
Prof. Dr. Şevket ÖZNUR	Dr. Yılmaz KAVAL
Prof. Dr. Selçuk PEKER	Dr. Makbule UYSAL
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU	Dr. Mehmet YARDIMCI
Prof. Dr. Umay TÜRKEŞ GÜNAY	Dr. Nathan YOUNG
Prof. Dr. Fikret TÜRKMEN	Sn. Nail TAN
Prof. Dr. Mustafa YENİASIR	Arş. Gör. Gökçe EMEÇ YÜCESOY
Doç. Dr. Bülent AKIN	Uzm. Dicle CİCA
Doç. Dr. Tuğrul BALABAN	Uzm. Emine VARIŞOĞLU SARP KAYA
Doç. Dr. Nagihan BAYSAL YURDAKUL	MsC. Nilüfer YILMAZ
Doç. Dr. Gonca KUZAY DEMİR	Arş. Hüseyin CILGA
Doç. Dr. Mustafa DUMAN	Arş. Ülkü ÖNAL

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ 9

SÖYLEŞİLER 13

“Zaman Selinin Önünden Kütük Kapmak”
Halk Bilimine Adanmış Bir Ömür:
Nail Tan’la Sahanın İzinde
Nükte Sevim DERDİÇOK - Esra ÇAM 15

Türk Halk Biliminin Usta Bilicisi Fikret Türkmen’le Saha Tecrübeleri Hakkında Söyleşi
Nagihan BAYSAL YURDAKUL 45

SAHAYA KURAMSAL YAKLAŞIMLAR 55

Folklor Biliminin Temeli veya Saha Araştırmasının Önemi
Fuzuli BAYAT 57

“Saha” Olarak Uzay: NASA ve Dünya Dışı Akıllı Yaşam Araştırmaları Enstitüsünün (SETI)
Sosyal Bilim Alanlarındaki Çalışmaları ve Halk Bilimcilere Sunduğu Bakış Açıları
Mustafa DUMAN 77

İnsanın Sesinin Duyulduğu Son Alan, Son Bilim Halk Bilimi
M. Emir İLHAN 97

Halkbiliminde Saha ve Etik Kuralların Kapsamı
Çiğdem KARA 103

Doğadan Kültüre, Kültürden Doğaya: Bir Halkbilimcinin Saha Notları
Kübra YILDIZ ALTIN 117

SAHA DENEYİMLERİ 133

Geleneğin ve Sözü'nün Bittiği Yerde Derlemeci Olmak

Bülent AKIN 135

Köy-Kent-Net Üçlüsünde Halk Bilimi Araştırmaları ve Alan Deneyimi Üzerine Notlar

Erkan ASLAN 147

Öteki Olmak, Ötekini Yazmak

Tuğrul BALABAN 167

Sahada 25 Yıllık Araştırma ve Derlemelerimizin Hikâyesi

Hüseyin CILGA 173

“Türk Kızı” mı, Öteki mi?; Ata Toprağı mı, Araştırma Sahası mı?:

Türkistan Topraklarında İzmirli Bir Kadın Araştırmacı

Esra ÇAM 181

Bağlamlararasılık Bağlamında Alan Araştırması Kavramı

Özkul ÇOBANOĞLU 201

Alan Günlüğü: Bir Derlemecinin Yol Arkadaşı

Nükte Sevim DERDİÇOK 209

Halkbilimi Derleme Çalışmalarında Derleyicinin Sahada Karşılaşabileceği Sorunlar

Yasemin DOMAÇ YAŞAR 223

Wisconsin-ABD’de Halk Bilgisi (Folklor) Derleme Çalışması Yaparken Saha ve Ben

Metin EKİCİ 233

Bozkırdan Adaya: Adalı Olmanın İzinde -İstanköy’de Saha Deneyimim-

Gökçe EMEÇ YÜCESOY 249

Şah’ın Korusuna Girmek: Alevilik Çalışmalarında Sahada Olmak

Mehmet ERSAL 261

Kıbrıs Türk Halk Bilimi Çalışmalarında Nitel/Nicel Yöntemler Aracılığıyla Veri Toplama Üzerine Değerlendirmeler

Burak GÖKBULUT - Mustafa YENİASIR 279

Enstitülü Kadınların İzinde: El Sanatları Geleneği ve Aktarım

Selcan GÜRÇAYIR TEKE 289

Etnografik Hikâyeler Bağlamında Bir Alan Araştırması Deneyimi: Bolu ve Düzce Örneği
Haktan KAPLAN 299

Kalpten Kalbe Giden Bir Yol Olarak Sahaya Çıkmak
Rezan KARAKAŞ 317

Masal Derlemelerinde Toplumsal Cinsiyet Dinamikleri:
Tunceli’de Erkek Derlemeci Olmak
Yılmaz KAVAL 321

Masal Derleme Deneyimi Üzerine
Satı KUMARTAŞLIOĞLU 337

Sahada Öteki Olmak: Kolaylaştırıcının Niteliği ve Önemi
Gonca KUZAY DEMİR 355

Evdaki Folklor: Folklorcu Anne ve Babanın Folklorcu Kızı
Zeliha Nilüfer NAHYA 363

Romanya Dobruçası Derlemeleri ve Ben
Mehmet Naci ÖNAL 383

Saha, Ben ve Bir İngiliz
Mehmet Naci ÖNAL 409

Köklerinden Güç Alan Bir Kadın Derlemeci: Halk Kültürünü Yaşatma Çabası
Ülkü ÖNAL 413

Sahadan Öğrendiklerim: Birey Odaklı ve Grupla Derlemede Halkbilimcinin Nitelikleri
Mehmet ÖZDEMİR 423

Kıbrıs’ta Saha Araştırmacılığı
Şevket ÖZNUR 443

Sahanın Arka Planı: Bir Halk Bilimcinin Deneyimleri
Selçuk PEKER 451

Saha ve Ben, Belki de Benim Sahalarım...
Saim SAKAOĞLU 471

“Ne Yapacaksınız Masalları?” Bir Palyaço/Uzman Olarak Masal Derlemecisi:
İran ve Azerbaycan’da Türk Masallarını Derlemek
Seçkin SARP KAYA 483

Halk Bilimci “Otantik”i Arayan mıdır?

Erhan SOLMAZ 493

1970’li Yıllarda Folklor Derlemeleri

Umay TÜRKEŞ GÜNAY 503

Halk Biliminde Öznellik Üzerine Kurulu Bir Saha Çalışması

Makbule UYSAL 507

Ege’den Türkistan’a Yolculuk: Karakalpakistan’da Saha Çalışmasının Öncesi ve Sonrası

Emine VARİŞOĞLU SARP KAYA - Pınar FEDAKÂR 523

Hekimhanlı Âşık Esirî’yi Bulma ve Türk Kültürüne Kazandırma Serüveni

Mehmet YARDIMCI 539

Çingene/Roman Mahallesi’nde Gacı Olmak

Nilüfer YILMAZ 549

“First, Ask The Muhtar” And Other Insights Into Turkish Villages

Nathan YOUNG 567

“Önce Git Bi’ Muhtarı Gör” ve Türk Köylerine Dair Diğer Gözlemler

Nathan YOUNG - Çev.: Dicle CİCA 585

SUNUŞ

“Düşleri gerçek yapmak...”

Saha çalışmaları, halk biliminin kalbidir. Bir milletin kimliğini oluşturan tür-külerin, masalların, geleneklerin ve günlük yaşam pratiklerinin kaydedildiği, bir anlamda geleceğe taşındığı yerdir saha. Her derleme ise bir yolculuktur. Bazen sisli yollar ve zorlu patikalar, kimi zaman ise kırsalın kuşkusuz sıcaklığı karşılar derleyiciyi. Bir köy odasında, gün boyu süren sohbetlerin ardından kaydedilen bir ağıt; pencereden sızan ay ışığıyla tınısını bulur. Halkın sözünde, sesinde ve sessizliğinde birikmiş olan hazineler, derleyicilerin sabırlı ellerinde yeniden hayat bulur. Halk biliminin izini sürmek, bir anlamda geçmişin fısıltılarına kulak vermektir. Bu fısıltular, yeri geldiğinde bir derlemecinin not defterine dökülür, kimi zaman bir teybin ses bandına kaydedilir. Ama her şeyden öte, halkın derin ruhuyla kurulan bir bağın öyküsüdür. Sahanın bu yönü, halk biliminin sadece akademik bir disiplin değil, aynı zamanda insan hikâyelerinin ve duygularının bir yansıması olduğunu bizlere hatırlatır.

Ancak saha, sadece güzelliklerden ibaret değildir. Saha, aynı zamanda büyük bir sabır ve özveri gerektirir. Derlemeciler, soğuk kış gecelerinde köy okullarında uyku tulumlarına sığır, kimi zaman köylülerin çekingenliğiyle, kimi zaman da şehirden gelen bir yabancıya duyulan tereddütle başa çıkar. Bazen zorlu coğrafi koşullarla, bazen de kültürel bariyerlerle yüzleşir; ama bu zorluklar onların tutkularını törpülemek yerine daha da güçlendirir. Derleyiciler yılmazlar; çünkü bu yolculuğun sonunda, sadece bir hikâyeye değil, bir milletin ruhunu geleceğe taşıyacak izler vardır. Dolayısıyla derleme çalışmaları, sadece bilimsel bir görev değil, aynı zamanda kültürel değerlerimizi koruma ve bu değerleri geleceğe taşıma sorumluluğudur.

Saha ve Ben: Türk Halk Bilimi Derleme Çalışmalarında Araştırmacının Hikâyesi, bu sorumluluğun bir yansımasıdır ve halk biliminin önemini bir kez daha hatırlatmayı amaçlamaktadır. Bu kitap, yalnızca bir derleme kitabı değil, aynı zamanda halk bilimi alanında saha çalışmalarının tarihsel ve bilimsel önemini vurgulayan bir rehber niteliğindedir. Bu kitabı hazırlamaktaki temel amacımız, halk bilimi derleme çalışmalarına emek veren araştırmacıların hikâyelerini gelecek nesillere aktarmak ve saha çalışmalarının kültürel mirasımızın korunmasındaki vazgeçilmez yerini gözler önüne sermektir.

Bu kitap, yitip gitmekte olanın izini sürenlerin, zanaatkâr titizliğiyle bir araya getirdiği hikâyelerini; gözlem ve tecrübelerini anlatıyor. Bu zengin yolculuğu paylaşmak, derleyicilerin yaşadığı büyümlü anları ve üstesinden geldikleri güçlükleri hatırlatmak için araştırmacılar tarafından kaleme alındı. Sayfalar arasında ilerlerken, halk biliminin eşsiz hazinesine bir adım daha yaklaşacak ve bu hikâyelerde kendinizden de bir parça bulacaksınız.

Halk bilimi çalışmalarında sıklıkla “biz” olarak ifade edilen kolektif bir çaba ve dayanışma vurgusu yapılır. Ancak bu kitapta, adından da anlaşılacağı üzere, bireysel bir yolculuğu ön plana çıkarmayı amaçlıyoruz: *Saha ve Ben*. Çünkü her derlemeci, sahaya adım attığı andan itibaren, kendi kişisel hikâyesini de yazmaya başlar. Bu hikâyeye, sadece derlenen malzemenin değil, aynı zamanda derlemecinin kendi içsel yolculuğunun da bir parçasıdır.

“Biz”den “ben”e olan bu dönüş, halk biliminin insana dair yönünü hatırlatır. Her bir derleyicinin sahadaki gözlemleri, karşılaştığı zorluklar ve yaşadığı deneyimler farklıdır. Bu kitapta, kolektif bir disiplin olan halk biliminin bireysel boyutlarını, derlemecilerin kişisel bakış açıları ve yolculukları üzerinden ele alıyoruz. Bu, her bir araştırmacının kendine özgü katkısını ve sahadaki deneyimlerinin benzersizliğini görünür kılma çabasıdır. *Saha ve Ben*, sadece bir araştırmacının sahadaki hikâyesini değil, aynı zamanda o hikâyeye aracılığıyla halk bilimi çalışmalarının bireysel özveriyle nasıl zenginleştiğini de gözler önüne seriyor. Bu kitap, bireysel hikâyelerin toplamının, halk bilimi alanındaki büyük resmi nasıl şekillendirdiğini anlatıyor.

Saha ve Ben, halk biliminin üç neslini bir araya getiren bir köprü niteliğindedir. Bu kitabın amaçları arasında; halk bilimi alanında farklı nesillerin birikimlerini buluşturarak saha çalışmalarına dair zengin bir perspektif sunmak yer almaktadır. İlk nesil halk bilimcilerin sabır ve emekle topladığı malzemelerden, günümüz teknolojisiyle donatılmış yeni nesil araştırmacıların deneyimlerine kadar uzanan bir süreç bu sayfalarda hayat buluyor. Bu farklılıklar, halk bilimi alanında kuşaklar arasındaki bilgi aktarımını ve metodolojik dönüşümleri anlamak açısından büyük bir öneme sahiptir.

Yurt içi ve yurt dışından alanında uzman hocaların katkılarıyla zenginleşmiş bu eser, cinsiyet fark etmeksizin, halk biliminin farklı kuşaklarının saha tecrübelerini okuyucularla buluşturmayı amaçlıyor. Türk dünyasının geniş coğrafyasından elde edilen derleme deneyimleriyle şekillenen bu kitap, kültürel çeşitliliğin ve derleme çalışmalarının çok yönlü perspektiflerini gözler önüne seriyor. Kitapta yer alan üç kuşak halk bilimcinin hikâyeleri, sadece saha çalışmalarının yöntemsel dönüşümünü değil, aynı zamanda teknolojik gelişimle

şekillenen bir bilimsel süreci de gözler önüne sermektedir. Kimi zaman bir teybin kasetini dikkatle takan derleyici, kimi zaman bir cep telefonu kamerasıyla bu eşsiz kültürel mirası kayıt altına alır. Ancak değişmeyen bir şey vardır: Bu mirası geleceğe taşıma tutkusunu.

Bu kitabın bir başka özelliği, halk bilimi alanında gözlenen ekol farklılıklarını doğal bir zenginlik olarak kabul etmesidir. Halk bilimi mi, halkbilimi mi? Bu sorunun yanıtı, bir araştırmacının benimsediği ekol ve yöntemle göre değişebilir. Kitapta yer alan yazılar bu çeşitliliği yansıtmaktadır. Tercihler arasındaki bu fark, halk biliminin farklı yorumlarla zenginleşen, dinamik bir alan olduğunu göstermektedir. Biz de editörler olarak bu yaklaşımlara müdahale etmemeyi, her araştırmacının kendi üslubunu korumasını sağlamak adına bir ilke olarak benimsedik.

Kitaptaki yazılar, halk bilimi çalışmalarını çok yönlü bir perspektifle ele almayı amaçlayarak üç ana başlık altında sunulmuştur: **Söyleşiler**, **Sahaya Kuramsal Yaklaşımlar** ve **Saha Deneyimleri**. “Söyleşiler” bölümü, halk biliminin duayen isimlerinin bilgi birikimlerini, meslek hayatlarındaki dönüm noktalarını ve saha çalışmalarına dair anılarını okuyucularla paylaşmaktadır. Bu bölüm, yalnızca bilimsel bir aktarımdan ibaret değil, aynı zamanda halk biliminin insan hikâyeleriyle nasıl yoğrulduğunu ortaya koyan bir arşiv niteliğindedir.

“Sahaya Kuramsal Yaklaşımlar” başlığı, halk biliminin teori ve yöntem açısından nasıl bir evrim geçirdiğine odaklanırken halk bilimi çalışmalarına metodolojik bir derinlik kazandırıyor. Bu bölümde, farklı ekollerin sunduğu bakış açıları, saha çalışmalarının yalnızca bir veri toplama süreci olmadığını, aynı zamanda bilimsel bir çözümleme disiplini gerektirdiğini vurgular. Teorik derinlik ve kuramsal perspektif, halk bilimine olan bakışı zenginleştirirken, derleme süreçlerinin neden ve nasıl yapıldığına dair önemli ipuçları sunmaktadır.

“Saha Deneyimleri” başlığı ise alan araştırmalarına dair yaşanmışlıkları içerirken aynı zamanda halk bilimi çalışmalarının mutfağına ışık tutar. Alan araştırmalarına katılan bilim insanlarının birebir yaşadığı zorluklar, karşılaştıkları ilginç anekdotlar ve unutulmaz gözlemleri, bu bölümde bir araya getirilmiştir. Bu bölüm, halk biliminin hem emek hem de tutku gerektiren bir alan olduğunu okuyucuya yeniden hatırlatıyor. Bu üç başlık, halk biliminin geniş dünyasını bütüncül bir bakış açısıyla kavramak isteyen okuyucular için zengin bir içerik sunuyor. Kitap, halk bilimine dair teori, pratik ve deneyimlerin bir arada ele alındığı bir başvuru kaynağı olma niteliği taşıyor.

Saha ve Ben, derlemeciliğin yalnızca teknik bir iş olmadığını, aynı zamanda büyük bir yürek, sabır ve adanmışlık gerektirdiğini hatırlatıyor. Hocalarımızın engin tecrübelerini öğrencilere ve okuyuculara sunma gayesiyle hazırlanan bu eser, aynı zamanda kuşaklar arasında bir diyalog başlatmayı hedefliyor. Farklı yöntem ve araçlarla yapılan saha çalışmalarının zengin hikâyeleri hem derleyiciler için bir rehber hem de halk bilimi meraklıları için ilham kaynağı olacaktır.

Bu kitabı hazırlarken, halk bilimine gönül vermiş araştırmacılar olarak yıllardır düşlediğimiz bir hedefi gerçekleştirmiş olmanın mutluluğunu yaşıyoruz. *Saha ve Ben*, yalnızca bir kitap değil; uzun süredir tasarladığımız, halk biliminin bireysel hikâyelerini ve saha deneyimlerini görünür kılmayı amaçlayan bir hayalin somut bir ürünü. Editörler olarak, halk biliminin sadece akademik bir alan değil, aynı zamanda insanın sahadaki yolculuğunun, duygularının ve çabalarının bir bütünü olduğunu hep hissettik. Bu duygu, bizi bu kitabı hazırlamaya yöneltti. Araştırmacıların deneyimlerini, duygularını ve derlemeciliğin zorlu ama büyüleyici yanlarını ortaya koyarak, uzun zamandır hedeflediğimiz bir çalışmayı hayata geçirdik.

Ancak bu kitabı hayata geçirirken yalnızca düşlerimiz ve gayretimizle değil, değerli hocalarımızın bilgi birikimi ve rehberliğiyle de güçlendik. Halk bilimi alanında duayen olan hocalarımız, önerileri, katkıları ve teşvikleriyle bu eserin zenginleşmesine önemli ölçüde katkı sağladı. Onların destekleri, kitabın her aşamasında bize yol gösterici bir ışık oldu. Hocalarımızın halk bilimine olan tutkusu ve bu alandaki engin tecrübeleri, bizim için bir ilham kaynağıydı. Onların katkıları olmadan, bu eseri hayal ettiğimiz şekilde hayata geçirmek mümkün olmazdı. Bu kitap, her bir satırıyla halk bilimine gönül verenlerin, geçmiş ve geleceğe aynı anda bakabilen gözlerinin bir yansımasıdır. Bu vesileyle, Türk halk kültürünün farklı coğrafyalardaki yankılarını anlamak ve aktarmak için büyük emek harcayan, bizlere inanan ve destek veren değerli hocalarımıza ve katkı sağlayan herkese minnettarlığımızı ifade etmekten mutluluk duyuyoruz.

*Nükte Sevim Derdiçok & Esra Çam
İstanbul & İzmir
Aralık 2024*

SAHA DENEYİMLERİ

ALAN GÜNLÜĞÜ: BİR DERLEMECİNİN YOL ARKADAŞI

Nükte Sevim DERDİÇOK

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, nukte.derdicok@izu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3020-3226.

Çocukluk yıllarımdan itibaren günlük tutmaya büyük bir ilgi duydum. Yaşadıklarımı, gözlemlerimi ve düşüncelerimi yazıya dökmek, onları kayıt altına almak benim için özel bir anlam taşıdı. Belki de bu sebeple, hâlâ birçok çalışmamda kâğıt ve kalemi elime almadan kendimi o işe tam anlamıyla başlamış saymam. Kaç tane günlük biriktirdiğimi hatırlamıyorum, ancak ara sıra açıp okuduğumda, o günlere geri döner, ne yaşadığımı ne hissettiğimi ve nerede olduğumu tekrar keşfederim. Çocukluk saflığı ve ergenlik heyecanıyla yazdığım pek çok günlüğüm oldu. Bu alışkanlık, üniversite yıllarıma kadar devam etti. Sonrasında neden bıraktım, tam olarak bilemiyorum; belki de sosyal medya araçlarının popülerleşmesiyle yazacak farklı platformlar bulmamız etkili oldu. Ancak halk bilimci olmaya karar verip alana çıktığımda, günlük tutma alışkanlığım yeniden gündeme geldi ve unutulmayacak anların kaydedilmesine vesile oldu. Alana çıktığım zamanlarda tuttuğum günlükler ile önceki dönemdekiler arasında büyük farklar olsa da bir halk bilimcinin hem kendisini hem de dış dünyasını değerlendirmesi açısından “alan günlüğü” olarak ifade edilen notların geriye dönüşe imkân tanınması bakımından günlüklerimizle olan bağı kuvvetlidir.

“Günlük” kavramı, genellikle kişisel ve samimi bir yazı türü olarak algılansa da başına “alan” kelimesi eklendiğinde bu kavram, bilimsel bir araç ve yöntem boyutuna dönüşerek ciddiyet kazanır. Günlük tutmanın özünde bir yandan alanda yapılan gözlemleri kayıt altına almak gibi ciddi bir işlev varken diğer yandan tıpkı bir günümüzü kaleme aldığımız kişisel yazılar gibi samimi ve açıklayıcı olması da önemlidir. “Alan günlüğü” terimi, metodolojik bir çerçeveye çizse de içeriğinin samimiyetini koruması gereklidir. Alanda yazılan her notun, yapılan her gözlemin dürüst ve güvenilir olması, araştırmacının kendisiyle olan ilişkisini de

doğrudan etkiler. Samimiyet burada yalnızca duygusal bir yakınlık değil; bilimsel dürüstlük ve güvenilirlik anlamına gelir. Alan günlüğü, araştırmacının kişisel aracı olduğuna göre ilk etapta kendimize karşı dürüst olmalı; alanda gördüğümüz, deneyimlediğimiz her şeyi gerçeğe uygun ve güvenilir bir şekilde aktarmalıyız.

Derlemecinin katılımcı gözlem yöntemini seçmesi, araştırma alanındaki her durumu çok boyutlu bir şekilde gözlemlemesi, her anı deneyimlemesi ve bunları sistematik ve bilinçli bir şekilde kaydetmesi süreçlerini içerir. Bu yöntem, bireysel önyargılardan uzak durmayı ve gözlemlerden anlam çıkarmaya açık olmayı gerektirir (Glesne, 2015: 91). Başka bir deyişle, katılımcı gözlem yalnızca gözlem yapmak ve deneyimlemekten ibaret değildir. Elbette bu iki unsur önemli ayaklardır, ancak gözlemlenen ve deneyimlenen anları kayıt altına almamak büyük bir eksiklik yaratacaktır.

Glesne'ye göre, alan günlüğü nitel araştırmacının en temel kayıt aracıdır (2015: 96). Alan günlüğü, “insanlar, olaylar, etkinlikler ve karşılıklı konuşmalar hakkında betimlemelerle dolu; düşünceler, öngörüler ve ortaya çıkan örüntülere ilişkin notların alındığı ve araştırmacının bireysel tepkilerini de içeren” bir kayıt aracıdır. Glesne, bu defterin araştırmacı için hayati bir önem taşıdığını vurgular (2015: 96). Bu hayati önem, alan araştırmalarının temel özelliklerinden kaynaklanır. Alanın en büyük cilvesi, kaydedilmediği takdirde unutulmaya açık bir “bir kerelik” barındırmasıdır.

Alan çalışmalarında bağlamsal şartların tekrarı mümkün değildir. Bu da her bir ortamın bir kereye mahsus olduğunu gösterir. Aynı yere ikinci kez gidip aynı kişilerle görüşseniz dahi, alan ve bağlam her seferinde kendine özgü olacaktır. Bir masalın metnini bağlamından bağımsız olarak yeniden derlemek mümkün olabilir; ancak, metin bile her anlatımda değişiklik gösterecektir. Özellikle bağlam, metin üzerinden aynı şekilde tekrar derlenemez. Aynı masalı ikinci kez derlediğinizde, öncelikle bağlamsal unsurlar farklılık gösterecek ve bu farklılık, masalın kendisini de dönüştürecektir. Sonuç olarak, masalın derlendiği ortam her defasında değişecek ve bu durum, derleme sürecini etkileyen temel bir faktör olacaktır. Bu biricikliği kaydetmek için sadece dijital araçlara güvenmek yetersiz olabilir; dijital araçların da eksik kaldığı alanlar göz ardı edilmemelidir. Derlemecinin asli vazifesi, alanın her anıyla ilgili notlar almaktır. Gözlem, sadece bir bakıştan ibaret değildir; gördüklerimizi, belki de aradıklarımızı ve hatta beklemediğimiz unsurları süzgeçten geçirip kayıt altına almak, etkili bir derlemenin temelini oluşturur.

2009 yılından itibaren, lisans dönemindeki derleme ödevlerinden başlayarak lisans bitirme tezimi, yüksek lisans derslerinin sınav projeleri, yüksek lisans te-

zim, araştırmacılarından biri olduğum bilimsel araştırma projesi, doktora tezim ve çeşitli bildiri-makale çalışmalarım için birçok alan araştırması gerçekleştirdim. Doktora tez konum, yazıda sık sık bahsedeceğim gibi kadın günleri ile ilgiliydi. Alan araştırması yaklaşık 2 yıl sürdü. Yüksek lisans tezim ise kadın balıkçı folkloru üzerineydi ki yazı içerisinde bununla ilgili tecrübelerime de yeri geldikçe değineceğim. Yüksek lisans tezimle eş zamanlı olarak konuyla ilgili bir bilimsel araştırma projesinde de araştırmacı olarak görev aldım. Tez ve proje için yaklaşık bir yıl fasilalı olarak alandaydım. Lisans bitirme tezim de İzmir şehrinde derlenen masallar üzerineydi. Bu kapsamda çocuklar da dâhil olmak üzere farklı anlatıcılardan derlemeler yaptım. Tezlerim dışında ilgi alanım olması sebebiyle el sanatları geleneği ile ilgili de derleme çalışmalarım oldu. Özellikle çinicilik ve çömlekçilik alanlarında yaptığım derlemeler, bildiri ve kitap bölümü olarak yayımlandı. Ayrıca kentsel dönüşüm alanlarında, İzmir Tarihî Kemeraltı Çarşısı'nda da alan araştırmaları gerçekleştirdim. Kültür ve mekân ilişkisini incelediğim bu çalışmalar da makale, bildiri ve kitap bölümü olarak yayımlandı. Bunlar dışında lisans, yüksek lisans ve doktora derslerime ait sınav projeleri kapsamında inanç merkezleri, evlenme-ölüm gibi geçiş ritüelleri, masal dışındaki anlatı türleri (fıkra, efsane, memorat, menkıbe gibi) ile ilgili de derlemeler yaptım. Bu derleme çalışmalarımın bazılarını da yayın hâline getirdim. Etik kurul izninin şart olarak karşımıza çıktığı son dönemde alan araştırmalarına biraz ara verdiğim söylenebilir. Anket gibi yöntemleri kullanmanın sağlıklı olmadığı halk bilimi alanında insan ilişkilerini sınırlandıran belirli şartların tartışmaya açık olduğunu düşündüğüm için alana bireysel olarak şimdilik ara versem de Halk Bilimi, Türk Halk Edebiyatı ve Lisans Bitirme Çalışması derslerinde öğrencileri derleme ile tanıştırmak adına verdiğim ödevler kapsamında çalışmalarına eşlik ederek kendimi yine alanda bulduğum da bir gerçektir.

Fotoğraf-1: Kadın balıkçılarla yaptığım görüşmeler sonrasında derleme anında kaydedemediklerimi dönüş yolunda not alırken (Çanakkale, 2014).

Alanda oldukça vakit geçirmiş biri olarak alan günlüğü ile tanışmam ise doktora tezimin öneri formunu hazırlarken, lisans mezuniyetimle resmî olarak danışmanlığı sona ermiş olsa da fahri danışmanım olmaya devam eden değerli hocam Gürol Pehlivan'ın tavsiyesi sayesinde oldu. Alan günlüğünü, doktora tezimin alan araştırması aşamasında kullanmaya başladığım için bu yazıda akademik yolculuğumda sondan başa doğru giderek alan günlüğü kullanımına dair edindiğim bilgileri paylaşmak istiyorum. Amacım, günlüğün kullanıldığı ve kullanılmadığı durumları karşılaştırarak bu önemli aracın değerini vurgulamak. Bu yazıda hem akademik yolculuğuma dair kişisel deneyimlerimi hem de alan günlüğü ile ilgili bilimsel ve pratik tecrübelerden hareketle oluşturduğum önerileri bulacaksınız.

Doktora tezim, kadınların düzenledikleri sosyal toplantılar olan “günler” üzerineydi. Bu bağlamda, birçok kadınla sürekli iletişim halindeydim. Hem günlerine katılıyor hem de bu kadınlarla birebir görüşmeler gerçekleştiriyordum. Çünkü yalnızca günlerin gerçekleştiği sırada gözlem yaparak tüm detayları derlemek mümkün olmuyordu; bu nedenle kabul eden kadınlarla bireysel görüşmeler yapmam gerekti. Bu birebir görüşmeleri kayıt altına almak oldukça kolaydı. Ancak, uygulama aşamasında durumlar daha karmaşıktı. Özellikle iki farklı günün aynı zamana denk geldiği durumlarda, önce birine ardından diğerine katıldığım zamanlar oluyordu. Arka arkaya farklı grupların toplantılarına katılmak, bir gruptan diğerine hızla adapte olmayı gerektiriyordu. Bu hızlı geçiş süreçlerinde, kitaplarda yer alan öneriler bazen sadece teoride kalabiliyor ve pratikte uygulamak zorlaşıyordu.

Kadınların “gün” toplantıları söz konusu olduğunda, çözülmesi gereken ilk sorun, aynı anda birden fazla kişinin konuştuğu bu ortamları etkili bir şekilde nasıl kayıt altına alabileceğinizdir. Gün gruplarındaki katılımcı sayısı büyük ölçüde değişkenlik gösterebilir. Bazı gruplar beş kişiden oluşurken, bazıları yirmi veya daha fazla katılımcıya sahip olabilir. Hatta nadir de olsa, yüz kişiye kadar çıkan katılımcı sayısına rastladığım örnekler oldu. Bu durumda size yardımcı olacak araç, ses kayıt cihazı mıdır? Ne yazık ki hayır. Kamera kaydı ise eğer katılımcıları ikna edebilirsiniz işe yarayabilir, ancak bu durumda doğal ortama müdahale etmiş olursunuz. Hatta daha da ileri giderek, yapay bir ortam oluşturduğunuzu söylemek bile mümkündür. Gün, baştan sona kamera kaydı olarak her aşamasını kaydedebileceğimiz bir uygulama değildir. Oldukça kapalı ve özel bir alan olması nedeniyle uygulama sırasında kayıt almak neredeyse imkânsızdır.

Yüksek lisans tezimde de kadın balıkçılar üzerine çalışmıştım ve alandaki her anın dijital araçlarla kaydedilememe sorunu o dönemde kendini göstermeye başlamıştı. Konu balıkçılık olduğunda da bu durum pek farklı değildir. Balıkçılık faaliyetlerinin icrası sırasında kayıt almak teknik olarak mümkün olsa da

bir balıkçının evinde kaldığınız, ona misafir olduğunuz anları veya gündelik yaşamına dair paylaştığı hikâyeleri kayıt altına almak neredeyse imkânsızdır. Bu tür samimi ve özel anlar, dijital araçlarla yakalanamayacak kadar spontane ve doğaldır. Bu da alanda gözlem yapmanın ve bunları not almanın ne denli önemli olduğunu bir kez daha gözler önüne serer.

Fotoğraf-2: Bir festival sırasında kadın balıkçı ile yaptığım görüşmeyi video kayıt cihazıyla kaydetmiştim ancak bu kayda giremeyen ama not alınması gereken unsurlar için yanımda taşıdığım ve cebimden çıkmış olan not defterini görmek mümkün (İzmir, 2014).

Doktora tezim için gerçekleştirdiğim alan araştırmasına dönersek, kadınların düzenlediği günlere diğer kadınlar gibi gün katılımcısı olarak katıldım. Çok sayıda farklı güne bir kez katılmak yerine, daha az sayıda gün toplantısına düzenli olarak katılmayı tercih ettim. Dışarıdan bakıldığında bu toplantılar açık gibi görünse de aslında kapalı sosyal ortamlar olarak nitelendirilebilir. Kadınların, sadece yakın çevre olarak kabul ettikleri diğer kadınlarla her türlü sohbeti yapmaları, özel yaşamlarına dair ayrıntıları paylaşmaları, bu günleri kapalı hale getiren temel unsurlardır. Dolayısıyla bir güne sadece bir kez katılmak, derlemeciye yeterli veri sağlamayacaktır. Derlemecinin varlığı, kadınları farklı düzeylerde rahatsız edebilir ve sohbet konularında kısıtlamalar ya da sansürlere yol açabilir. Bu yüzden grubun bir üyesi olarak kabul edilmek, diğer bir deyişle bir gün katılımcısı olmak gerekir. Bu, yalnızca gözlem yapmanın ötesinde, o anı gerçekten deneyimlemek anlamına gelir. Grubun üyesi olmadan, grubu her yönüyle gözlemlemek ve topluluğun bir araya gelmesine neden olan dinamikleri tam anlamıyla deneyimlemek mümkün olmayacaktır. Ancak katılımcı gözlem yöntemini tam anlamıyla gerçekleştirmek için yalnızca grubun bir üyesi olmak da yeterli değildir. Bu, çok önemli bir adım olsa da tek başına kâfi gelmez. Katılımcı gözlem, gözlemlenen ve deneyimlenen her şeyin ayrıntılı bir şekilde kaydedilmesi ve analiz edilmesi ile tamamlanır.

Gün ortamları söz konusu olduğunda, gün gruplarının bir parçası olarak ortamı hem gözlemleyip deneyimledim hem de eş zamanlı olarak bunları kaydetmeye çalıştım. Ancak daha önce de belirttiğim gibi, bu ortamlarda video veya ses kaydı almak neredeyse imkânsızdır. Belirli anların görsel ya da işitsel kaydını alabilme şansınız olsa da bir gün toplantısının her dakikasını video veya ses kayıt cihazıyla kaydetmek hem pratik değildir hem de katılımcılar tarafından genellikle hoş karşılanmaz. Ayrıca bu tür kayıtların deşifresi oldukça karmaşık, anlaşılması güç ve yorucu olabilir. Gün sırasında kâğıt kalemle not tutmaya başlamak ise katılımcılarda rahatsızlık yaratabilir. Kadınların en özel meseleleri konuştuğu bir ortamda, birinin sürekli not alması ortamın doğallığını bozacak ve katılımcıların kendilerini kısıtlamalarına neden olacaktır.

Peki, gözlemlenen ve deneyimlenen bu anlar nasıl kaydedilecek? İşte bu noktada, **alan defteri** veya **alan günlüğü**, derlemeci için vazgeçilmez bir *yol arkadaşı*, bir araç ve yöntem olarak devreye girer. Bu araç, hem ortamın doğal akışını bozmadan gözlemleri daha sonra kayda geçirme fırsatı sunar hem de alandaki her anın unutulmadan, detaylı bir şekilde aktarılmasına olanak tanır.

Glesne, Lofland ve Lofland'ın sınıflandırmasından yola çıkarak, alanda alınan notları üç kategoriye ayırır: **Zihinsel notlar**, **kısa notlar** ve **tam alan notları** (2015: 96). Zihinsel notlar, deftere yazı yazmanın uygun olmadığı anlarda, gözlemlenen ya da deneyimlenen unsurların zihinde tutulup daha sonra yazıya dökülmesi anlamına gelir. Kısa notlar ise daha sonra detaylandırılmak üzere hatırlamaya yardımcı olabilecek şekilde alınan kısa, karalanmış kelimelerden oluşur. Bu notlar, tam alan notlarına eklenecek olan ve o sırada tamamlanmamış taslaklar olarak düşünülebilir. Tam alan notları ise gözlemler ve deneyimlerin sistematik bir şekilde ayrıntılı olarak kaydedildiği nihai yazılı formdur. Tüm bu süreçler, derleme çalışmasının doğruluğu ve kapsamlılığı açısından büyük bir önem taşır. Glesne'ye göre, tam alan notları, gün boyunca yazılabilen kesintisiz notlar olmakla birlikte, koşullara göre gözlem sürecinin ardından da kaleme alınabilen notlardır (2015: 97). Burada “koşullara göre” ifadesi dikkat çekicidir, zira gün ortamları gibi alanlarda sürekli tutmanın zor olduğundan ve çalışmayı sınırlayıcı bir etkisi olabileceğinden daha önce bahsetmiştim. Böyle bir bağlamda (burada “koşul” yerine halk bilimcilerin sıkça kullandığı “bağlam” terimi daha uygun olabilir) zorunlu olarak gözlem sürecinin ardından not alınmalıdır. Peki, bu durumda notları nasıl kayıt altına almak gerekir?

Glesne'nin belirttiği gibi, gözlemlerle ilgili ayrıntıları hatırlama becerisi zaman geçtikçe hızla azalır, bu yüzden notlar tercihen aynı günün akşamı genişletilerek alınmalıdır (2015: 97). Zaman geçtikçe gözlemler ve deneyimler hakkındaki detayların unutulma riski artacağı için, zihinsel notlar ve kısa notlar tam alan

notuna dönüştürülmelidir. Alan günlüğü oluşturmaya başladığım doktora tezimin alan araştırması kısmında karşılaştığım en büyük zorluklardan bir tanesi, gün sırasında not almanın mümkün olmadığı unsurları unutmadan kayıt altına almaktı. Gün sırasında not almanın mümkün olmadığı durumlarda, zihinsel notlar kaydetmekten başka bir seçeneğim olmadı. Yakın iletişimde olduğum, beni uzun süredir tanıyan ve yaptığım çalışmayı bilen kişilerin günlerinde ise en fazla kısa notlar alabildim. Ancak bu kısa notları doğrudan not defterine almak yerine, dikkat çekmemek için acil bir mesajı cevaplıyormuşum izlenimi vererek cep telefonumun notlar kısmına kaydetme yoluna gittim. Bu yöntem hem ortamın doğallığını bozmamı engelledi hem de gözlemlerimi kayıt altına almama yardımcı oldu.

Günler genellikle 4-5 saat süren, hatta hazırlık süreci de dâhil edildiğinde daha da uzun süren uygulamalar olduğu için, doğal ortamı bozmadan kısa notlar almak, akşamında alan günlüğüme tam notları geçirirken oldukça faydalı oldu. Ancak bu imkânı bulamadığım birçok güne de katıldım. Bu tür ortamlarda gün sırasında elinizde not defteri ve kalemle sürekli bir şeyler yazmanız, mutlaka katılımcıların dikkatini çekecek ve doğal ortamın akışını bozacaktır. Aynı şekilde notu telefona kaydetme tercihi de sürekli telefonla meşgul görünmek hoş karşılanmadığından, çoğu zaman zihinsel notlarıma güvenmek zorunda kaldım. Bu notları, günün sonunda ya da uygulama biter bitmez dönüş yolunda hatırlatıcı kısa notlara dönüştürerek alan günlüğümü oluşturdum. Dolayısıyla alan günlüğünü uygulama esnasında değil, uygulama bitiminde kullanmak en uygun yaklaşım oldu. Ancak bu aşamada dikkat edilmesi gereken birkaç önemli nokta vardır. Eğer uygulama sırasında yaptığınız gözlemleri uygulama biter bitmez hızla kayda geçirmezseniz, bazı detayları kaçırmamız veya unutmamız kaçınılmaz olacaktır. Bu sebeple bu süreçteki en önemli faktörler dikkat ve hızdır. Uygulama sona erdiği an, olaylar henüz taze iken tüm gözlemlerinizi alan günlüğüne aktarmalı ve tekrarına erişemeyeceğiniz önemli anları kayıt altına almalısınız.

Hafızaya güvenmek ve “Ben asla unutmam” gibi iddialarda bulunmak, alan notları söz konusu olduğunda maalesef pek de işe yaramıyor. Gözlemden bir gün veya daha fazla zaman geçtiğinde, ayrıntıları unutmak kaçınılmaz hale geliyor. Bu nedenle, notların mümkün olan en kısa sürede, hatta fırsat bulunduğu ilk anda alınması, araştırmacının işini büyük ölçüde kolaylaştırır. Dahası, bu sadece süreci kolaylaştırmakla kalmaz, aynı zamanda çalışmanın nitelikli ve eksiksiz olmasını da sağlar. Zamanında alınmayan her not, gözlemlenen bir anın ya da fikrin kaybolması anlamına gelir. Diğer bir deyişle alan notları konusunda dikkat edilmesi gereken iki önemli nokta vardır: Gözlem ile not alma arasındaki süreyi olabildiğince kısa tutmak ve not alma süreci için yeterli

zamanı ayırmak. Aceleyle ve eksik alınan notlar, çalışmanın veri kısmında da eksiklikler yaratacaktır. Bu yüzden, her bir gözlemin dikkatle ve ayrıntılı olarak kayıt altına alınması, araştırmanın başarısı için hayati önemdedir.

Alan günlüğünün kullanımı ve önemi sadece uygulama esnasında kayıt alamadığımız durumlarla sınırlı değildir. Kaynak kişilerle yaptığımız mülakatlarda, yapay bir ortam oluşturup görüşmeleri kayıt altına almak genellikle mümkündür. Ancak uygulamalar sırasında kaydedilemeyen ya da derlediğimiz konuya ilişkin gündelik hayat anları nasıl akılda kalacak? Gündelik yaşamın bu önemli anlarını, derleme çalışmamızın parçası olarak görmezden mi geleceğiz, yoksa bunları kaydetmenin bir yolunu mu bulacağız? Erken dönem halk bilimi derleme çalışmalarına baktığımızda, bağlamsal özelliklerin sıklıkla göz ardı edildiğini görüyoruz. Ancak, bir metnin varyant ve versiyonlarında bağlamın en önemli etken olduğunu unutmamak gerekir.

Birebir görüşmelerde kaynak kişilerle yapılan mülakatlar, ses ya da video kaydı ile belgelendiğinde, alan günlüğüne ihtiyaç duyulmadığı düşünülebilir. Ancak bu görüşmelerin yapıldığı ortamın kendisi, kaynak kişilerin sözlü olarak ifade etmedikleri fakat sizin gözlemlediğiniz detaylar ve mülakat sırasında fark edemediğiniz eksik noktalar gibi unsurlar, kayda geçirilmesi gereken önemli ayrıntılardır. Alan günlüğü, bu bağlamda yalnızca bir yardımcı araç değil, alandaki gözlemleri tamamlayan kritik bir bileşendir. Bu sebeple günlüğe yazılan her ifade, açıklayıcı olmalıdır. Örneğin, “Hoş bir sohbet” gibi genel ve kapalı ifadeler, alan günlüğüne uygun değildir. Alan günlüğündeki her not, metin üzerindeki etkisini ortaya koyabilecek kadar ayrıntılı ve açıklayıcı olmalıdır. Bu sayede hem bağlamsal özellikleri göz ardı etmemiş oluruz hem de derlediğimiz malzemenin zenginliği ve bütünlüğü korunmuş olur.

Halk Bilimi, Türk Halk Edebiyatı ve Lisans Bitirme Çalışması derslerinde verdiğim derleme ödevleriyle ilgili açıklama yaparken, alana çıkacak öğrencilere yanlarında mutlaka bir not defteri bulundurmalarını tavsiye ediyorum. Ancak bu öneride bulunduğumda genellikle garip ve yadırgayan bakışlarla karşılaşıyorum, çünkü artık kâğıt ve kalemle olan bağımız büyük ölçüde zayıfladı. Fakat alanda bu yabancılaşma kabul edilemez. Ne kadar ön hazırlık yaparsanız yapın, bilinmez bir ortama gidiyorsunuz ve ne zaman, nerede, neyi not etmeniz gerektiğini tahmin etmek imkânsız. En önemlisi de hafızanıza asla güvenmemeniz gereken bir ortamda olmanız. Tedbirli olmanın, kaydedemediklerinizin geri dönüşü olmayacağını acı tecrübelerle öğrenmemenin yolu, yanınızda bir not defteri bulunduraktan geçiyor. Bu defter, alandayken not almanız gerekenler ve ayrıca ses kayıt cihazı, video ya da fotoğrafla kaydedemediklerinizi yazıya dökmek için gereklidir.

Fotoğraf-3: Birebir yaptığım görüşme ses kayıt cihazı ve video kayıt aracı ile kaydediliyor olsa da hem soruları hatırlatıcı hem de dijital araçların kaydedemediği unsurları not almamı sağlayıcı not defterim ve kalemim benimle birlikte her yere gelen iki önemli araçtı (Muğla, 2014).

Alanda tabir-i caizse hayatımızı kurtaran araçlardan biri olan alan günlüğü veya defterini oluştururken nelere dikkat etmemiz gerektiği de önemli bir sorudur. Alan günlüğü oluştururken Glesne'nin (2015: 98-108) belirttiği kriterler şu şekildedir:

- 1. Alan notlarını hem analitik hem de betimleyici şekilde yazmak:** Sadece olayları betimlemekle kalmayıp, gözlemlerinize ilgili analizler yaparak, olayların altında yatan dinamikleri ve örüntüleri de incelemelisiniz.
- 2. Tutarlılık sağlamak, hatalı bilgilerden ve yargılayıcı ifadelerden kaçınmak:** Alan günlüğünde gözlemediğiniz olayları tarafsız bir şekilde aktarmak önemlidir. Yargılayıcı ya da sübjektif ifadeler yerine, olgusal ve doğru bilgiler sunulmalıdır.
- 3. Gelecekte okunduğunda o anı ve ortamı net bir şekilde hatırlatacak nitelikte notlar almak:** Özet ve soyut ifadelerden kaçınılmalıdır. Örneğin, “Bu grup çok kalabalıktı.” gibi bir ifade yerine, “Bu grup 12 kişiden oluşuyordu; altısı 65 yaş üstü, diğer altısı ise 40’lı yaşlarda olan kızlarıydı. Özellikle 65 yaş üstü iki kadın, sohbeti yönlendiriyordu.” gibi somut ve açıklayıcı betimlemeler kullanmak daha doğru olacaktır.
- 4. Betimleyici kelimeler kullanmak:** “Birçok, biraz, birkaç” gibi muğlak sıfatlar yerine, durumu net şekilde ortaya koyan betimlemeler kullanılmalıdır. “Hoş, harika, ilginç” gibi belirsiz sıfatlar yerine daha açıklayıcı ifadeler tercih edilmelidir.

5. Ortamda kullanılan özgün kelime ve kalıp ifadeleri not etmek:

Bu, hem görüşme sorularının oluşturulmasına yardımcı olur hem de derlemeciye içeriden biri olarak analiz yapma fırsatı sunar. O gruba ya da kültüre özgü ifadeler, gözlemlerinizin detaylandırılmasına ve anlamlandırılmasına katkı sağlar.

6. Küçük çizimler yapmak: Alan günlüğünde küçük taslak çizimler yapmak, özellikle insanların ve nesnelerin mekânda nasıl konumlandığını daha iyi anlamak için faydalı olacaktır. Örneğin, katıldığım günlerde kadınların oturma düzenleri veya salonun içindeki nesnelerin yerleşimiyle ilgili yaptığım çizimler, betimlemeler yaparken bana yardımcı olmuştur. Bu tür çizimler, ortamın tekrar gözünüzde canlanmasına ve açıklayıcı betimlemeler yapmanıza katkı sağlar.

7. Araştırmacının kendi davranış ve hislerini kaydetmek: Günlükte sadece gözlemler ve duyduklarınız değil, aynı zamanda kendi davranışlarınız, hisleriniz ve sürece dair düşünceleriniz de yer almalıdır. Araştırmacının alanda içeriden mi yoksa dışarıdan biri olarak mı hareket ettiğini, bu konumların avantaj ve sınırlılıklarını günlüğe not etmek önemlidir.

8. Hayal kırıklıkları, etik sorunlar ve ilişkiler: Alan günlüğü, araştırmacının hayal kırıklıklarını, rahatsızlık duyduğu etik meseleleri ve karşılaştığı sorunları ifade ettiği bir yer olmalıdır. Bu, sorunların belirlenmesine ve yeni stratejiler geliştirilmesine yardımcı olur. Ayrıca, araştırmacının alanda kurduğu ilişkiler (yakınlık, güven oluşturma gibi) ve bu ilişkilerin derlemeyi nasıl etkilediği günlüğe kaydedilmelidir. Bu, araştırmacının alanda karşılaştığı zorlukları analiz etmesini sağlar.

9. Boşluk bırakmak: Not alırken sayfada boşluk bırakmak, sonradan eklenebilecek fikirler için yer açar. Bu, daha sonra hatırlanan bilgilerin günlüğe kolayca eklenmesini sağlar.

10. Her gözlemin tarih, saat ve yerini kaydetmek: Alan günlüğüne her gözlemin net bir şekilde tarihini, saatini ve yapıldığı yeri kaydetmek, gözlemleri sıralamak ve ileride incelemek için kritik öneme sahiptir.

11. Kısaltmalar oluşturmak: Kendi kısaltmalarınızı oluşturmak, not alma hızını artırır ve uzun cümleler yazmanın yol açacağı zaman kaybını önler. Örneğin; alan günlüğü oluştururken benim sıklıkla başvurduğum kısaltmalardan birkaçı şunlardı: olr. (olarak), ag. (altın günü), dg (dolar günü), eg (Euro günü), gk (gün katılımcısı) vb.

12. Gözlemler hakkında başkalarıyla konuşmadan önce tam alan notlarını yazmak: Gözlemleriniz hakkında başkalarıyla konuşmak, algularınızı değiştirebilir veya not alma ihtiyacınızı azaltabilir. Bu nedenle, başkalarıyla paylaşmadan önce tam alan notlarınızı yazmak daha sağlıklı bir yöntemdir.

13. Günün sonunda notları tekrar gözden geçirmek: Gün boyunca kısa notlar alınmış olsa bile, günün sonunda tüm notları baştan sona gözden geçirmek, ek betimlemeler eklemek ve genel bir yansıtma yapmak tavsiye edilir.

14. Planlanmamış durumlar: Alanda karşılaşılabilecek planlanmamış durumlar, araştırma sürecinin bir parçasıdır ve bu durumların da günlüğe not edilmesi gerekir.

15. Notların sık sık geriye yönelik okunması: Alınan notların düzenli olarak geriye dönük okunması, araştırmacıya yeni fikirler ve hatırlatıcı unsurlar sunar. Bu, hem günlüğü hem de araştırmayı zenginleştirir.

Bu öneriler, alan günlüğünün daha sistematik ve detaylı bir şekilde tutulmasına katkıda bulunarak araştırmacının gözlemlerini daha derinlemesine analiz etmesine olanak tanır. Elbette araştırmacı ilk alan deneyiminde mükemmel günlükler oluşturamayabilir. Notlar, zaman ve tekrar birlikliğinde sahip olunan tecrübe ve bu konuda stratejik önerilerde bulunan danışmanlar, kaynak kitaplar, aynı yolculukta olan araştırmacılar sayesinde sürekli gelişim gösterecektir.

Fotoğraf-4: Doktora tezimin alan araştırmasına başladığım andan itibaren oluşturmaya başladığım alan günlüklerim ile ilgili duygusal Facebook paylaşımlarım (2019 ve 2020).

Yukarıdaki fotoğraflarda gördüğünüz üzere alan günlüğü oluşturmaya başladığımda oldukça heyecanlıydım ve kafam karışık. Doktora tezine kadar yapmış olduğum derlemelerde elbette notlar tutuyordum ama sistemli bir şekilde alan günlüğü oluşturmamıştım. İtiraf etmeliyim ki böyle bir aracın olduğundan bile haberim yoktu. Dolayısıyla alan günlüğü kullanmaya başladığımda tam olarak ne yapacağımı bilmiyordum. Üstteki fotoğrafta alan günlüğüm hatta günlüklerim ile ilgili duygularımı paylaştığım bir yazı yazdığım görülüyor. Fotoğraf küçük kaldığı ve yazının tamamı görünmediği için burada paylaşmak istiyorum:

“Malumunuz doktora tez konum, altın günü, dolar günü, euro günü, tl günü, arkadaş günü, akraba günü, komşu günü, kahve günü, lif günü, yağ günü, şeker günü, meyhane günü, botoks günü, ağda günü, havlu günü, kitap günü gibi çeşitlendirmeleri bulunan kadın günleri. Yaz aylarına girmeden önce bazen haftanın 5 günü ‘günüm var’dı (Buluşmak isteyen arkadaşlarım ‘Ay günüm var, bugün gelemem.’ cevabını benden çok duydular. Ben de onlardan ‘Aaoaooo güne mi gidiyor-sun? Ne güzel börekler kısırlar yiyeceksin.’ cevabını çok duydum. Amma velakin derlemeci olarak gündeki fonksiyonum pasta börek yemenin çok ötesindeydi.). Alan araştırmasına başlarken de bir alan günlüğü oluşturdum. Gözlemlerim, algularım, düşüncelerim, duygularım... her şeyi kaydedeceğim bir defter. Şimdi bakıyorum da katıldığım ilk günle ilgili günlüğe yazdıklarım iki sayfadan ibaret; katıldığım son günle ilgili karaladıklarım ise 25-30 sayfa. Aradaki farkı görmek beni en çok mutlu eden şey. Pratik yapmadan, tecrübe kazanmadan, neyi gözlemleyeceğini bilmeden istenen yere gelmek çok zor. Hâlâ yolun başındayız tabii ki, öğreneceğimiz çok şey var. Fakat durmak yok, çalışmaya devam!”

6 Temmuz 2019’da alan günlüğümle ilgili kaleme aldığım bu paylaşım hem heyecanımı hem de bu günlüğü en iyi hâle getirmenin zamanla olacağını anlatması açısından benim yolculuğumda önemli bir yazıdır. Alan günlüğü kullanımı, derleme çalışmalarında zamanla gözlem yeteneğimin nasıl derinleştiğini görmemi sağladı. İlk günlerde yaptığım gözlemlerle son günlerdeki gözlemlerim arasındaki fark, alan çalışmalarında deneyim kazandıkça daha ayrıntılı ve farkındalık dolu bir bakış açısına sahip olabileceğimi bana gösterdi. Bu süreç, gözlemlerin yalnızca bir veri toplama aracı olmadığını, aynı zamanda araştırmacı olarak kendimi geliştirme fırsatı sunduğunu da öğretmiş oldu. Derleme çalışmaları sırasında, başta gözden kaçan pek çok unsuru, tecrübe kazandıkça fark etmeye başlamıştım. Bu farkındalık, alan günlüğünün yalnızca yazılan bir defter/tutulan bir günlük değil; araştırmacının metodolojik becerilerini geliştiren bir süreç olduğunu kanıtladı.

Günlüğümde yalnızca gözlemlerime değil, duygularıma da yer verdim. Bu sayede derleme çalışmasının nesnellığı ile araştırmacının sübjektif deneyimleri arasında dengeli bir ilişki kurabilmiştim. Duygularımı kaydetmek, alan deneyimi daha bütüncül bir şekilde ele almamı sağlamıştı ve bu durum da etnografik çalışmanın doğasıyla uyumlu bir bilimsel yaklaşımı desteklemişti. Aynı zamanda insanların dışarıdan bakış açısıyla derlemecinin içsel fonksiyonu arasındaki belirgin fark da notları alırken daha çok gün yüzüne çıktı. Kadın günlerine katılırken dışarıdan bakıldığında sadece kısır, börek gibi ikramları yiyebilme şansına erişen biri gibi görünebiliyordum; fakat benim amacım bu sosyal etkinliklerin toplumsal ve kültürel dinamiklerini, ilişkileri ve bireylerin rol ve kimliklerini incelemektir. Bu bağlamda, alan günlüğü bana bu sosyal olayları daha derinlemesine anlama fırsatı sundu ve dışarıdan bir gözlemci olarak bile bu günlerin içsel işleyişine nüfuz etmemi sağladı. Dışarıdan bakıldığında açık ve kolay gibi görünen bir sürecin araştırmacı için ne denli karmaşık ve zahmetli olduğunu da bu notların birer çıktısı olan başta tezim olmak üzere çeşitli yayınlarla da dış gözlerin görmesini sağlamış oldum. Alan günlüğü hem derlemeci olarak gelişimi hem de toplumsal olaylara dair daha geniş bir perspektif kazanmamı mümkün kılan önemli bir araç, kıymetli bir *yol arkadaşı* oldu.

Bitirirken...

Alan günlüğü kullanımı, derleme çalışmalarının hem teknik hem de içsel yönlerini geliştirmenin güçlü bir aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreç yalnızca gözlemlerimizi kayıt altına almakla kalmaz; aynı zamanda araştırmacının kendini tanımasını, derinleşen bir gözlem yeteneği geliştirmesini ve olaylara daha geniş bir perspektiften bakabilmesini sağlar. Alan günlüğü, araştırmacının alan deneyimini şekillendirirken, gözlemleri daha sistematik, ayrıntılı ve anlamlı hale getirir. Böylece araştırmacı, alandaki ilişkiler ve kültürel dinamiklerle kurduğu bağı güçlendirir; aynı zamanda alana dair elde edilen her bir veriyi bilinçli bir yaklaşımla kaydeder. Bu bağlamda, alan günlüğü, derlemecinin kendisini gözlemlediklerinden ayrı tutmadan, alana kattığı öznenliğin farkında olarak yazma eylemini pekiştirir. Günlüğün akademik bir araç olarak kullanımı, yalnızca gözlem sürecini değil, aynı zamanda derleme çalışmalarına dair yapılan her türlü çıkarım ve değerlendirmeyi de zenginleştirir. Bu süreç, araştırmacının bilimsel yöntemler ışığında kendi deneyimlerini kaydetme ve bu deneyimlerden ders çıkarma kapasitesini artırır. Alanda not almak veya gözlemleri günlük formatında kaydetmek, araştırmacının alana dair izlenimlerini, samimi düşüncelerini ve duygusal tepkilerini de ortaya koyar; böylece, derlenen her bir bilginin, sadece gözlemlerden ibaret olmadığı, aynı zamanda sosyal bağlamda bir bütünlük taşıdığı anlaşılır.

Alan günlüğünün araştırmacıya sunduğu bu olanaklar, özellikle halk bilimi gibi toplumsal olayların yerinde incelendiği alanlarda, kültürel derinliklerin ve sosyal etkileşimlerin daha iyi kavranmasını sağlar. Alan çalışmasının dinamik yapısı, araştırmacının gün içinde gözlemlediklerini akşamında genişletilmiş notlara dönüştürmesiyle zenginleşir. Bu sayede gözlemlenen her bir detay, araştırmacının hafızasında kalıcı bir yere sahip olur ve yıllar sonra dahi incelenip değerlendirilebilir. Günlüğün sağladığı bu süreklilik, alanda edinilen bilgi ve deneyimleri yalnızca bir araştırma nesnesi olmaktan çıkarıp halk biliminin değerli bir parçası haline getirir. Bu noktada alan günlüğü, halk bilimciyi akademik bir gözlemciden çok daha fazlasına, toplumun iç dünyasını keşfeden bir araştırmacıya dönüştürür. Kişisel bir tarih kaydı olarak da işlev gören günlükler, alan çalışmalarıda edinilen deneyimlerin bilimsel bir dille kaydedilmesini sağlayarak, halk bilimciye kendi derinleşme sürecini de görme fırsatı sunar. Günlük, bir bakıma araştırmacının kendisiyle ve gözlemlendiği toplumla yaptığı bir içsel diyalogdur. Böylece, alandaki her bir anı özenle kayıt altına alarak hem derlemeye hem de toplumun kültürel zenginliğine katkıda bulunur. Alan günlüğünün sunduğu bu bütünsel bakış açısı, bilimsel araştırma sürecinin ve toplum incelemesinin ayrılmaz bir parçası olarak halk biliminin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir köprü vazifesi görür.

Kaynakça

GLESNE, C. (2012). *Nitel Araştırmaya Giriş*. (Çev.: A. Ersoy ve P. Yalçınoğlu). Ankara: Anı Yayıncılık.

Halk bilimi, kültürün dinamik yapısını anlamının ötesinde, saha çalışmalarının incelikleriyle şekillenen bir disiplinler arası alandır. *Saha ve Ben*, Türk halk bilimi sahasında derleme yapan araştırmacıların özgün deneyimlerini merkeze alarak, bu alanın yönetsel ve pratik boyutlarına ışık tutmaktadır.

Kitap, derleme sürecinin teorik çerçevesini saha gerçekleriyle buluştururken, alan araştırmalarında karşılaşılan sorunlar ve çözüm yollarına dair akademik bir perspektif sunmaktadır. Kaynak kişilerle kurulan ilişkiler, kullanılan araç ve yöntemler ile elde edilen verilerin analizi, bu çalışmada somut örneklerle ele alınmıştır.

Özellikle halk bilimi öğrencileri ve araştırmacılar için bir rehber niteliği taşıyan bu eser hem bir başvuru kaynağı hem de saha çalışması motivasyonu sağlayacak bir esin kaynağıdır. Halk biliminin mutfağını görmek, derleme çalışmalarının yöntem ve tekniklerine dair kapsamlı bilgi edinmek isteyen tüm okuyucular için vazgeçilmez bir kaynak.

